

ศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

An Analytical Study of Lanna Buddhist Arts in Jinakâramâlīpakarāna

สุวิน มักได้¹,

พระครูสุตพัฒน์โนดม¹, ประดิษฐ์ ปัญญาจีน¹,

พรศิลป์ รัตนชอุเดช¹, พีระพงษ์ ดวงแก้ว¹

Suwin Mukdai¹

Phrakrusutapathanodom¹, Pradit Phanyajeen¹

Paulsilpa Rattanachudech¹, Peerapong Duangkaew¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹,

Corresponding Author, E-mail: mukdaisuwin@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และเนื้อหาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ 2) เพื่อศึกษาพุทธศิลป์กรรมล้านนาในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์กรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม 4 หมวดศาสนจักร พระรัตนปัญญาเถระ ชาวล้านนา ได้แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลี ระหว่าง พ.ศ. 2060 - 2071 ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ จำแนกการสร้างพุทธศิลป์ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ด้านประติมากรรม เป็นงานศิลปะแสดงออกด้วยการปั้น แกะสลัก หล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา

พุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ได้สื่อ ด้านหลักธรรม และเนื้อหาปรากฏ ในการพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จริยธรรม ด้านจิตใจ สติปัญญา และด้านสังคม ด้านความเชื่อ พระรัตนปฎิมา ซึ่งมีฤทธิ์เดชหาประมาณ ไม่ได้ พุทธศิลป์เกิดจากด้านประเพณีพระเจ้าแสนเมืองมอญเชิญพระสีหปฎิมาจากเมืองเชียงรายมาประดิษฐานเจดีย์หลวงภายในเมืองเชียงใหม่ แล้วทรงสักการบูชาโดยเคารพและห่มพระธาตุเจดีย์หลวงในหริปัญชัยด้วยแผ่นทองคำ ด้านประวัติศาสตร์ เรื่องสร้างเมืองหริปัญชัย เรื่องรัชสมัยของพระนางจัมมเทวี เรื่องพญามังรายและทางสว่างด้วยแสงแห่งปัญญา สามารถวิเคราะห์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ได้

คำสำคัญ: พุทธศิลป์ล้านนา; ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

Abstract

The research possesses 3 objectives as follows: 1) to study the history and content of Jinakâramâlipakarana Scripture 2) to study Lanna Buddhist art in the Jinakâramâlipakarana scripture and 3) to analytical study Lanna Buddhist art that appears in Jinakâramâlipakarana This research is a qualitative research.

The research results

It is found that the history and content of Jinakâramâlipakarana provided in a Rattanakosin literary book, Volume 4, religion division, written by Phra Ratanapanya Thera in Pali text during the year of 2060-2071. This aforesaid scripture classifies the Buddhist art creation into 3 types:- sculpture, Dhamma principles and society aspect. For the sculpture aspects, it expressed the casting sculptures and other aesthetic elements on various media creating Buddha images in Lanna.

Lanna Buddhist art that appears in the Jinakâramâlipakarana scripture presented the Dhamma principles regarding the self development to be a person with the good behavior, ethics, mind, intelligence. For the social and belief aspects, it presented the Phra Ratanapatima statue, with endlessness power. Buddhist art originated from the tradition of Saen Mueang King invited Phra Siholpatima from Chiang Rai to enshrine Wat Chedi Luang located in the city of Chiang Mai for worship and respect.

And the king Saen Mueng also covered the main pagoda in Haripunchai with gold plates. This scripture also mentioned about the history of Haripunchai city creation, and the reign of Jammadevi and The story of Phaya Mangrai with the supreme wisdom in analysis of Buddhist art that appeared in the Jinakâramâlipakarana scripture.

Keywords: Lanna Buddhist Arts; In Jinakâramâlipakarana

บทนำ

หลักฐานทางพุทธศาสนาปรากฏทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษร คำสอน คำบอกเล่า ตำนาน ศาสนสถานและศาสนวัตถุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งความรุ่งเรืองของพุทธศาสนายังส่งผลทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างงานพุทธศิลปะ นำมาซึ่งงานผลงานศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนาที่มีความหลากหลายทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม หลักฐานและประจักษ์พยานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ หนึ่งในนั้นที่ได้รับความสนใจมากที่สุดแห่งหนึ่งได้แก่ดินแดนทางตอนเหนือของประเทศไทยหรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าดินแดนล้านนา

ในล้านนานั้น นอกจากจะปรากฏร่องรอยของศาสนสถานและศิลปวัตถุเนื่องในพุทธศาสนาหลงเหลืออยู่มากแล้ว ยังปรากฏคัมภีร์ทางพุทธศาสนาอีกมากมายด้วยเช่นกัน คัมภีร์ทางพุทธศาสนาในล้านนาถูกจารไว้ในใบลาน จากผลการสำรวจของนักวิชาการล้านนาในทศวรรษที่ผ่านมาทราบคัมภีร์ใบลานในล้านนามีจำนวนหลายแสนผูก (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ของสถาบันวิจัยสังคม ในล้านนามีประเพณี “ทานธัมม” คัมภีร์ใบลานมีจำนวนมากขึ้นทุกปี ในแต่ละวัดที่เป็นวัดเก่า รายชื่อไมโครฟิล์มเอกสารโบราณ)

คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเหล่านี้ล้วนถูกจารขึ้นด้วยอักษรธรรมล้านนา หรือ ที่ในภาษาถิ่นเรียกว่า “ตัวเมือง” และ เรียกคัมภีร์ใบลานว่า “ธัมม” หรือ “ธัมมใบลาน” ปรากฏการจดจารเรื่องราวอยู่หลายประเภท เช่น วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย คำสอน ตำรายา คำร้องประกอบพิธีกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ยังปรากฏคัมภีร์ที่ถูกจารขึ้นเป็นภาษาบาลีอีกมากมาย เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ จักรวาลทีปนี จามเทวีวงศ์ สิหิงคินิทาน รัตนพิมพวงศ์ รวมไปถึงบทสวดที่สำคัญๆ ที่ยึดถือและใช้กันมาจนถึงในปัจจุบัน อย่างเช่นบทสวดบาลี อุปตสันติ หรือ มหาสันติงหลวง และ คาถา “ชัยเบงชร” (เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, 2555: 76) คัมภีร์และบทสวดคาถาภาษาบาลีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง

ความแตกฉานภาษาบาลีของพระสงฆ์ล้านนาในอดีตได้เป็นอย่างดี

หนึ่งในคัมภีร์ที่มีความสำคัญและน่าสนใจที่สุดนั้นได้แก่ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งถูกแปลเป็นภาษาไทยกลาง พิมพ์เผยแพร่อยู่สองสำนวนด้วยกัน คือ (1) สำนวนที่แปลโดย พระยาพจนานิพนธ์ (แปลในสมัยรัชกาลที่ 1) (2) สำนวนที่แปลโดย ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร (แปล พ.ศ. 2501) โดยสำนวนของศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ถูกอ้างถึงอย่างแพร่หลายในวงวิชาการ เพราะถือว่าการแปลที่มีความผิดพลาดน้อยที่สุด และได้กล่าวถึงเรื่องพุทธศาสนาในล้านนา แท้จริงในราวพุทธศตวรรษที่ 21 โดยพระสงฆ์ชาวล้านนากล่าวว่า พระรัตนปัญญาเถระ ถือเป็นเอกสารที่สำคัญยิ่งต่อการศึกษาภาษาบาลีและในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยราชวงศ์มังรายตอนปลาย จึงถูกใช้อย่างแพร่หลายในวงวิชาการประวัติศาสตร์ล้านนา เพราะสามารถใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของเอกสารโบราณที่มีการคัดลอกกันมาจากรุ่นสู่รุ่นหรือที่รู้จักกันในนาม “ตำนาน” “พื้น” หรือ “พื้นเมือง” ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามคัมภีร์เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์นี้มีความสำคัญต่อการศึกษาในหลายแง่มุม อาทิ ประวัติของศาสนสถานและศาสนวัตถุ อีกส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงการสร้างงานพุทธศิลป์หลากหลายรูปแบบ ตลอดจนการทำงานบำรุงพุทธศาสนาของพระเจ้าแผ่นดินล้านนา โดยมีการกล่าวถึงการบูรณะซ่อมแซมพุทธศาสน หรืองานพุทธศิลป์ที่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนได้สร้างไว้ เช่นพระพุทธรูปสำริดองค์สำคัญของชาวเชียงใหม่ อีกองค์หนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า “พระเจ้าแก้วตื้อ” ประดิษฐานที่วัดสวนดอกในปัจจุบัน งานพุทธศิลป์ที่ปรากฏการกล่าวถึงในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ มีความหลากหลาย ซึ่งหากยึดตามกัน จำแนกงานศิลปกรรมล้านนาของนักวิชาการปัจจุบันถือว่ามีกล่าวถึงครบทั้งสามประเภท คือ มีทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม แต่เนื่องจากยังไม่มีนักวิชาการท่านใดศึกษาและรวบรวมงานพุทธศิลปกรรมทั้งหมดที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและเป็นที่มาของการทำวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์
2. เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมล้านนาในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลี

ปกรณ์

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตด้านเอกสาร

ทำการค้นข้อมูลจาก พระไตรปิฎกภาคภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ชินกาลมาลีปกรณ์ที่แปลโดย แสง มนวิฑูร และค้นคว้างานวิจัย และงานเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์มากขึ้น

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเน้นศึกษาประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ รวมถึงประวัติการสร้างพุทธศิลป์ที่ระบุไว้ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และการออกสำรวจพื้นที่การสร้างพุทธศิลป์ ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจพุทธศิลป์ที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์มากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนและวิธีการศึกษา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. สืบค้นประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และที่มาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์อย่างละเอียด โดยใช้สำนวนที่แปลโดย ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ฉบับที่พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมมานเหมินทร์ พ.ศ. 2501 ที่กรมศิลปากรเป็นผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากเห็นว่าเป็นสำนวนแปลที่มีความถูกต้องแม่นยำ และได้รับการยอมรับจากนักวิชาการในปัจจุบัน

ดังได้กล่าวมาแล้วในการสืบค้นประวัติความเป็นมานั้น ผู้วิจัยจะนำเสนองานพุทธศิลป์ ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ไปพร้อมกับการจำแนกหมวดหมู่งานพุทธศิลป์ตามการจำแนกงานศิลปกรรมล้านนา

2. สำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลหลักฐานงานพุทธศิลป์ล้านนา ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง โดยผู้วิจัยจะบันทึกภาพงานพุทธศิลป์แล้วนำมาประกอบผลการศึกษาในบทที่ 4

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมา และเนื้อหาของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

เป็นวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม 4 หมวดศาสนจักร พระรัตนปัญญาเถระ ชาวล้านนา ได้แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลี ระหว่าง พ.ศ. 2060 – 2071 ต่อมาสำเด็จ

พระพุทธรูปปางอุ้มบาตรของพระกรุณาโปรดเกล้าให้ราชบัณฑิต 5 ท่าน คือ พระยาพิมล พระวิเชียรปรีชา หลวงอุดมจินดา หลวงราชาภิรมย์ และ หลวงธรรมาภิมณฑ์ ช่วยกันแปลออกมาเป็นภาษาไทยจนจบ สำหรับหนังสือเรื่อง ชินกาลมาลีปกรณ์ ได้รวบรวมความสำคัญไว้ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นเรื่องประวัติศาสตร์นา ได้กล่าวถึง ประวัติของพระพุทธรูป คือ พระสมณโคตมไว้อย่างละเอียด โดยเริ่มต้นตั้งแต่ความปรารถนาของพระองค์ที่ทรงปรารถนาอยากเป็นพระพุทธรูป ทรงสะสมบารมี ตลอดถึงทรงได้รับ พุทธพยากรณ์จากพระพุทธรูปองค์ก่อนๆ มาเป็นลำดับ จนในพระชาติสุดท้าย ทรงอุบัติในพระราชสกุลศากยวงศ์ โคตมโคตร แล้วทรงออกผนวช ทรงบำเพ็ญความเพียรจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป ได้บำเพ็ญพุทธกิจจนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ประการที่สอง กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแคว้นล้านนา ที่มีเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย ลำพูน ชินกาลมาลีปกรณ์ จึงเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพุทธศาสนา และ ประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองควบคู่กันไป ชินกาลมาลีปกรณ์ นับเป็นผลงานชิ้นเอกของนักปราชญ์ ชาวล้านนา ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอื่นๆ มากมายหลายภาษา รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิต ถึง 5 ท่าน ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยกลาง ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกเป็นครั้งแรกในงานพระศพของพระราชนาง เมื่อนั้น พ.ศ. 2451 ต่อมาเสฐียร พันธรังษี ได้แปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2474 ใช้ชื่อว่า ชินกาลมาลี และในราว พ.ศ. 2500 แสง มนวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทยขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 3 มีเชิงอรรถ อธิบายความให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

พุทธศิลป์ล้านนาในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

ในการสร้างพุทธศิลป์นั้นมามีมาก่อนพุทธกาล คือ เมื่อมีผู้ทรงศีลหรือเป็นผู้มีคุณธรรมในศาสนาถึงแก่มรณภาพลง เมื่อทำการเผาแล้วก็จะเก็บอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสตูปหรือเพียงวางไว้ในดินและถมเป็นกองดินให้สูงขึ้นโดยมีสัญลักษณ์ปักไว้ให้ทราบว่า ณ ที่นี้มีอัฐิของผู้ทรงศีลวางอยู่ เมื่อกาลเวลาผ่านไปจึงมีการพัฒนาการสร้างสตูปหรือเจดีย์ขึ้นอย่างมั่นคงแข็งแรงตามกำลังทรัพย์ ของตนเอง เมื่อพระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพพานก็มีการถวายพระเพลิงแก่พระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว กษัตริย์และมหาพราหมณ์ทั้งหลายที่ศรัทธาและนับถือพระพุทธรูปจึงได้ขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปสักการบูชา โดยมีการสร้างพระสตูป (เจดีย์) บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ จำแนกการสร้างพุทธศิลป์ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ด้านประติมากรรม เป็นงานศิลปะแสดงออกด้วยการปั้น แกะสลัก หล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา การสร้างพระพุทธรูปไม่ในล้านนา สถาปัตยกรรม หมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงออกถึง

สิ่งก่อสร้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก สัตว์ป่าหิมพานต์ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบของวัด สัตว์บก นรสิงห์ เหมราช มอม สิงห์หรือราชสีห์ กิเลน ช้างเอราวัณ สัตว์เลื้อยคลาน นาค ตัวลวง สัตว์ปีก กิณนรและกนิรี หงส์ นกยูง นกหัสติลิงค์ พญาครุฑ สัตว์น้ำ ปลา พืช ดอกโบตั๋น ดอกบัว หม้อดอกหรือปทุมฉวี ต้นโพธิ์ (ต้นอัสสัตถะ) ลวดลายมงคล ความหมายเชิงสัญลักษณ์ ด้านหัตถกรรมพระบฏ ชันดอก ชันแก้วทั้งสาม โคม สัตตภัณฑ์ อาสนะ เครื่องสูงหรือเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แว่นพระเจ้า ธรรมมาสน์ หีบธรรม ตุงเดี่ยวหรือ ตุงค่าคิง ตุงไส้หมู ตุงไชย ช่อ ต้นดอก ต้นผึ้ง

พุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในประเทศไทย พระพุทธศาสนาถือได้ว่า อิทธิพลต่อคนไทยทั้งด้านความเชื่อ ความคิด ทัศนคติ การประพฤติปฏิบัติ การดำเนินชีวิต พฤติกรรม ด้านศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม วรรณคดี เป็นต้น ดังนั้น วรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง ด้านคติธรรม (การสื่อธรรมะ) ในด้านหลักธรรมและเนื้อหาที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ทางสว่างด้วยแสงแห่งปัญญา จึงเปรียบเสมือนดอกบัว 3 เหล่า คือ เหล่าที่ 1 คือดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำ เหล่าที่ 2 กำลังจะผุดขึ้นเหนือน้ำ เหล่าที่ 3 คือ ฟังธรรมแล้ว พิจารณาไตร่ตรองแล้ว ปฏิบัติแล้วยังไม่เข้าใจ ต้องคบหากับสัตบุรุษ หรือผู้รู้ เหล่าที่ 4 คือ บัวที่จมอยู่ใต้น้ำ ที่เพิ่งแตกรากเหง้า ไม่รู้ว่าจะโผล่พ้นน้ำรับแสงอาทิตย์ได้หรือไม่ ด้านคติความเชื่อเรื่องพระสีหปฎิมาหรือพระพุทธรูปสี่องค์ สัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ได้ยืນว่าเมื่อพระศาสดาปรินิพพานล่วงแล้วได้ 700 ปี พระเถระที่เป็นชีนาสพ ยังมีอยู่ในลังกาทวีป 20 องค์ ครั้งนั้น พระเจ้าสีหโลโครจะทอดพระเนตรรูปของพระพุทธ จึงเสด็จไปยังวิหารตรัสถามพระสังฆเถระว่า เขาว่าพระพุทธของเราทั้งหลาย เมื่อทรงพระชนมอยู่ได้เสด็จมาลังกาทวีปนี้ถึง 3 ครั้ง ด้านประเพณี เรื่องศาสนาสีหมาสู่เมืองเชียงใหม่ พระสีหปฎิมาอันสูงสุดที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์บูชาแล้วได้ประดิษฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ คือ ลังกาทวีป, เมืองสิริธรรม, เมืองสุโขทัย, เมืองชัยนาท, โอโยชปุระ, เมืองกำแพงเพชร, เมืองเชียงใหม่, เมืองเชียงราย และเกาะดอนแทน พระเจ้าแสนเมืองมาทรงนับถือพระรัตนตรัย ทรงเป็นพหูสูต ทรงรู้ธรรม ทรงเล่าเรียนและไต่ถาม ทรงสอนธรรมเป็นนิตย แก่ประชาชนเป็นอันมาก กุลบุตรได้เล่าเรียนคัมภีร์ศัพทศาสตร์ แม้เพียงสนธิหรือนาม พระองค์ก็ทรงทะนุบำรุงกุลบุตรนั้นด้วยปัจจัย 4 ทุกคน ๆ พระเจ้าแสนเมืองมานั้น ได้ทรงหุ้มพระธาตุเจดีย์หลวงในหริปัญชัยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น ด้านประวัติศาสตร์ จากการศึกษา

คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ สามารถวิเคราะห์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ด้านประวัติศาสตร์ ได้ดังนี้ เรื่องสร้างเมืองหริปัญชัย เรื่องรัชสมัยของพระนางจัมมเทวี เรื่อง พญามังรายชินกาลมาลีปกรณ์ ถือได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ควรนำมาศึกษาวิจัย และประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จริยธรรม ด้าน จิตใจ สติปัญญา และด้านสังคม ซึ่งเป็นหลักในการพัฒนาตนตามแบบอย่างของชาวพุทธ

อภิปรายผล

พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ จากการศึกษางานวิทยานิพนธ์ศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ พุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลี ในยุค รุ่งเรืองนี้หมู่บ้านต่างๆ ได้สร้างวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนนักร้อยแห่งโดยมีร่องรอยปรากฏเป็นวัดร้างมากมาย ในปัจจุบัน ความเจริญในพุทธศาสนาทำให้เชียงใหม่ได้สร้างถาวรวัตถุ ในพุทธศาสนาหลายวัดด้วยกัน ได้แก่ วัดเจ็ดยอด วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์ วัดสวนดอก วัดบุพพาราม วัดชัยศรีภูมิ วัดชัยมงคล วัดนันทาราม (สรสวดี อ่องสกุล, 2544: 99) เป็นต้น การสร้างวัดมากมายในเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงความเจริญในพระพุทธรูปศาสนา และยังสะท้อนถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของล้านนาในยุครุ่งเรืองนี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ แคว้นล้านนาเคยเป็นที่กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลกที่วัดมหาโพธารามหรือ วัดเจ็ดยอด ปัจจุบันจึงปรากฏร่องรอยของสิ่งก่อสร้างอันเนื่องในพุทธศาสนามากมายทั้งที่เป็น พระอุโบสถ พระวิหาร สถูปเจดีย์ต่างๆ ที่มีรูปแบบทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแบบ ล้านนา ที่สืบทอดเป็นแบบฉบับมาจนปัจจุบัน (สุรพล ดำริห์กุล, 2528: 97-98) การศึกษาพบว่า

ในการสร้างพุทธศิลป์นั้นมามีมาก่อนพุทธกาล คือ เมื่อมีผู้ทรงศีลหรือเป็นผู้มีคุณธรรมในศาสนาถึงแก่มรณภาพลง เมื่อทำการเผาแล้วก็จะเก็บอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสถูปหรือเพียงวางไว้ในดิน และถมเป็นกองดินให้สูงขึ้นโดยมีสัญลักษณ์ปักไว้ให้ทราบว่า ณ ที่นี้มีอัฐิของผู้ทรงศีลวางอยู่ เมื่อกาลเวลาผ่านไปจึงมีการพัฒนาการสร้างสถูปหรือเจดีย์ขึ้นมาอย่างมั่นคงแข็งแรงตามกำลังทรัพย์ ของตนเอง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานก็มีการถวายพระเพลิงแก่พระพุทธสรีระเสร็จเรียบร้อยแล้ว กษัตริย์และมหาพราหมณ์ทั้งหลายที่ศรัทธาและนับถือพระพุทธเจ้าจึงได้ขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปสักการบูชา โดยมีการสร้างพระสถูป (เจดีย์) บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ จำแนกการสร้างพุทธศิลป์ออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน ได้แก่

1) ด้านประติมากรรม เป็นงานศิลปะแสดงออกด้วยการปั้น แกะสลัก หล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา การสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา การนำสัตว์ป่าหิมพานต์นำมาใช้เป็นองค์ประกอบของวัด สัตว์บก นรสิงห์ เหมราช มอม สิงห์หรือราชสีห์ กิเลน ช้างเอราวัณ สัตว์เลื้อยคลาน นาค ตัวลวง สัตว์ปีก กิณนรและกนิรี หงส์ นกยูง นกหัสดีลิงค์ พญาครุฑ สัตว์น้ำ ปลา พืช ดอกโบตั้น ดอกบัว หม้อดอกหรือปुरुณฆฏะ ต้นโพธิ์ (ต้นอัสสัตถะ) ลวดลายมงคล ความหมายเชิงสัญลักษณ์

2) ด้านสถาปัตยกรรม ผลงานศิลปะที่แสดงออกถึงสิ่งก่อสร้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกของสิ่งปลูกสร้าง ที่เกิดจากความคิดการออกแบบของมนุษย์ ด้วยศาสตร์ทางด้านศิลปะ ทัศนศิลป์ และวิศวกรรมการก่อสร้าง ซึ่งสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ สถาปัตยกรรมภายใน เป็นการสร้างใช้ประโยชน์ได้ เช่น วิหาร อุโบสถ ศาลา จึงต้องมีคติในการสร้างสถาปัตยกรรมภายในเกิดขึ้น เพื่อเอื้ออำนวยต่อการใช้งานของมนุษย์

3) ด้านจิตรกรรม เป็นการแสดงออกด้วยการวาด ระบายสี การจัดองค์ประกอบด้วยความงามเพื่อให้เกิดภาพ 2 มิติ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพพระบฏ เกิดขึ้น

4) ด้านหัตถกรรม งานประณีตศิลป์เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม (มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ, 2549: 28) ด้านหัตถกรรมพระบฏ ชันดอก ชันแก้ว ทั้งสาม โคม สัตตภัณฑ์ อาสนะ เครื่องสูงหรือเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แวนพระเจ้า ธรรมาสน์ หีบธรรม ตุงเดี่ยวหรือตุงคำคิง ตุงไส้หมู ตุงไชย ช่อ ต้นดอก ต้นผึ้ง มีดังนี้

(1) พระบฏ เป็นสัญลักษณ์แทนคำพระพุทธเจ้าที่เขียนเป็นภาพของพระพุทธองค์ ตามลักษณะของมหาปฐักษณะ ๓๒ ประการ เพื่อเป็นรูปเคารพแทนพระพุทธรูปในกรณีที่มีการประกอบศาสนาพิธีกลางแจ้ง ซึ่งสามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย เช่น การนำมาบูชาในประเพณีเลี้ยงดงหรือเลี้ยงปู่แสะย่าแสะ เป็นต้น

(2) ชันดอก เป็นภาชนะซึ่งใส่เครื่องบูชา ของสูง มีประโยชน์ใช้สอย คือสำหรับใส่ดอกไม้ธูปเทียน หรือเครื่องบูชาอื่นๆ ถวายแด่พระพุทธรูป พระสงฆ์หรือผู้ใหญ่ที่เคารพ เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ได้รับใช้เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันพระ งานปอยหลวง ทานขันข้าว ใส่ชันดอก ฯลฯ

(3) ชันแก้วทั้งสาม เป็นภาชนะใส่ดอกไม้ธูปเทียนถวายแด่พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในโอกาสการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันพระ งานปอยหลวง ทานขันข้าว ใส่ชันดอก ฯลฯ

(4) โคม ประเภทต่างๆ เช่น โคมหุกระต่าย โคมผัด โคมค้ำ เป็นเครื่องสักการะ พระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญาและแสงสว่างหรือปัญญา ช่วงเวลาที่ใช้ในการบูชา คืองานประเพณียี่เป็ง เป็นต้น

อิทธิพลของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

วัฒนธรรมประเพณีอันดงามในประเทศไทย พระพุทธศาสนา ถือได้ว่า มีอิทธิพลต่อคนไทยอยู่หลายด้านด้วยกัน คือ

1) **ความเชื่อ** ความคิด ทศนคติ การประพฤติปฏิบัติ การดำเนินชีวิต พฤติกรรม ด้านศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม วรรณคดี เป็นต้น ดังนั้น วรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง

2) **ด้านคติธรรม** (การสื่อธรรมะ) ในด้านหลักธรรมและเนื้อหาที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ทางสว่างด้วยแสงแห่งปัญญา จึงเปรียบเสมือนดอกบัว 3 เหล่า คือ เหล่าที่ 1 คือดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำ เหล่าที่ 2 กำลังจะผุดขึ้นเหนือน้ำ เหล่าที่ 3 คือ ฟังธรรมแล้ว พิจารณาไตร่ตรองแล้ว ปฏิบัติแล้วยังไม่เข้าใจ ต้องคบหากับสัตบุรุษ หรือ ผู้รู้ เหล่าที่ 4 คือ บัวที่จมอยู่ใต้น้ำ ที่เพิ่งแตกรากเหง้า ไม่รู้ว่าจะโผล่พ้นน้ำรับแสงอาทิตย์ได้หรือไม่ ด้านคติความเชื่อ เรื่องพระสีหฬปฐมา หรือพระพุทธสิหิงค์ สัญลักษณ์ หรือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ได้ยินว่า เมื่อพระศาสดาปรินิพพานล่วงแล้วได้ 700 ปี พระเถระที่เป็นชีนาสพ ยังมีอยู่ในลังกาทวีป 20 องค์ ครั้งนั้น พระเจ้าสีหฬโคจรจะทอดพระเนตรรูปของพระพุทธ จึงเสด็จไปยังวิหาร ตรัสถามพระสังฆเถระว่า เขาว่า พระพุทธของเราทั้งหลาย เมื่อทรงพระชนม์อยู่ได้เสด็จมาลังกาทวีปนี้ถึง 3 ครั้ง

3) **ด้านประเพณี** เรื่องศาสนาสีหฬมาสู่เมืองเชียงใหม่ พระสีหฬปฐมาอันสูงสุด ที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์บูชาแล้วได้ประดิษฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ คือ ลังกาทวีป, เมืองสิริธรรม, เมืองสุโขทัย, เมืองชัยนาท, อโยชปุระ, เมืองกำแพงเพชร, เมืองเชียงใหม่, เมืองเชียงราย และเกาะดอนแท่น พระเจ้าแสนเมืองมาทรงนับถือพระรัตนตรัย ทรงเป็นพหูสูต ทรงรู้ธรรม ทรงเล่าเรียนและได้ถาม ทรงสอนธรรมเป็นนิรันดร์ แก่ประชาชนเป็นอันมาก กุลบุตรได้เล่าเรียนคัมภีร์ศัพทศาสตร์ แม้เพียงสนธิหรือนาม พระองค์ก็ทรงทะนุบำรุง กุลบุตรนั้นด้วยปัจจัย 4 ทุกคนๆ พระเจ้าแสนเมืองมานั้น ได้ทรงห่มพระธาตุเจดีย์หลวงในหริภุญชัยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น

4) **ด้านประวัติศาสตร์** จากการศึกษาคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ สามารถวิเคราะห์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ด้านประวัติศาสตร์ได้ดังนี้ เรื่องสร้างเมืองหริภุญชัย เรื่องรัชสมัยของพระนางจัมมเทวี เรื่องพญามังรายชินกาลมาลีปกรณ์ ถือได้

ว่าเป็นหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ควรนำมาศึกษาวิจัยและประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จริยธรรม ด้านจิตใจ สติปัญญา และด้านสังคม ซึ่งเป็นหลักในการพัฒนาตนตามแบบอย่างของชาวพุทธ

ศูนย์รวมทางความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมคือพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นวัฒนธรรมและเป็นศาสนาประจำดินแดนล้านนา นับแต่นั้นมาจึงมีงานสร้างสรรค์ศาสนสถานวัตถุเป็นอันมากและปรากฏอันเป็นหลักฐานงานพุทธศิลป์อันทรงคุณค่าคู่กับดินแดนล้านนาตลอดมา พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย การสร้างพุทธศิลป์ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์จำแนกการสร้างพุทธศิลป์ออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน ได้แก่ ด้านประติมากรรม ด้านสถาปัตยกรรมและ ด้านหัตถกรรม โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) ด้านประติมากรรม

ประติมากรรม (Sculpture) เป็นงานศิลปะแสดงออกด้วยการปั้น แกะสลักหล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่างๆ เช่น ไม้ หิน โลหะ สัมฤทธิ์ เพื่อให้เกิดรูปทรง 3 มิติ มีความลึกหรือขุนหนา สามารถสื่อถึงสิ่งต่างๆ สภาพสังคม วัฒนธรรม รวมถึงจิตใจของมนุษย์โดยชิ้นงาน ผ่านการสร้างของประติมากร ประติมากรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ ผู้ทำงานประติมากรรม มักเรียกว่า ประติมากร

การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา ประวัติการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา การสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นที่สักการะ บูชาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพุทธศาสนิกชนนั้น ตามเนื้อความที่พบในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปองค์แรก คือ พระพุทธรูปแก่นจันทน์ว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศล โปรดให้สร้างพระพุทธรูปแก่นจันทน์เมื่อ 7 ปีก่อนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะปรินิพพาน” (แสง มนวิthur, 2509: 163) โดยไม่มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาลักษณะด้านโบราณคดี และประวัติศาสตร์ศิลปะในปัจจุบัน พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ชายสังฆาฏิสั้นอยู่เหนือพระถัน พระวรกายอวบอ้วน พระอุระนูน พระพักตร์กลม เม็ดพระเกศาทำเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ พระอุษณิষะทรงกรวยสูง มีพระเกตุมาลาทรงบัวตูม

2) ด้านสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม (architecture) หมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงออกถึงสิ่งก่อสร้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้น ที่มาจากการออกแบบของมนุษย์ ด้วยศาสตร์ทางด้านศิลปะ การจัดวางที่ว่าง ทัศนศิลป์ และวิศวกรรมการก่อสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอย สถาปัตยกรรมยังเป็นสื่อความคิด และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ

สังคมในยุคนั้นๆ ด้วยสัญลักษณ์ขององค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม และลวดลายการประดับตกแต่งสัตว์ป่าหิมพานต์ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบของวัด งานสถาปัตยกรรม รวมทั้งประติมากรรมต่าง ๆ ด้วยความหมายเพื่อการปกป้องรักษาศาสนสถาน ด้วยความเชื่อว่าเป็นสัตว์วิเศษ ที่ไม่สามารถพบได้ในชีวิตประจำวัน แม้สัตว์บางชนิดจะมีความใกล้เคียงกับสัตว์ในโลกมนุษย์ แต่ได้นำมารายกย่องให้เป็นสัตว์วิเศษที่มีคุณต่อพุทธศาสนา เช่น ช้าง หงส์ เป็นต้น

แนวคิดในการจำลองจักรวาลในวัดนี้ ทำให้ในวัดมีสัตว์ป่าหิมพานต์ปรากฏอยู่หลากหลายประเภท ในตำแหน่งที่ต้องการสื่อความหมายถึงความเป็นทางเชื่อมสู่ศูนย์กลางของจักรวาล เพื่อเกิดจินตภาพแก่พุทธศาสนิกชนในการฟังธรรม ที่แสดงเรื่องราวของป่าหิมพานต์ เช่น พระเวสสันดรชาดก ธรรมหลวงของชาวล้านนา สัตว์ป่าหิมพานต์จำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น

(1) สัตว์บก นรสิงห์ นรสิงห์เหมราช เป็นสัตว์หิมพานต์ในกลุ่มสิงห์ มอม เป็นสัตว์ในจินตนาการ ซึ่งชาวล้านนานิยมปั้นประดับตามสิ่งก่อสร้างทางศาสนาากิเลน เป็นสัตว์ในเทพนิยายของจีนสิงห์หรือราชสีห์ ในพุทธศาสนาถือว่าสิงห์เป็นสัญลักษณ์ของศากยวงศ์ ช้างเอราวัณ เป็นสัตว์มงคลชนิดหนึ่งของไทย ในไตรภูมิพระร่วงได้บรรยายรูปร่างลักษณะของช้างเอราวัณอย่างใหญ่โต

(2) สัตว์เลื้อยคลาน นาค มีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย ในพระสูตรและพระไตรปิฎกเป็นสูงศักดิ์ที่มีสถานะเป็นเทพชั้นรอง ตัวลวง เป็นสัตว์ในเทพนิยายชนิดหนึ่ง ที่หมายถึงมังกรในความเชื่อของคนจีน

(3) สัตว์ปีก กิณนรและกินรี เป็นอมมนุษย์พวกหนึ่ง ตามตัวอักษรคำว่า กิณนรมาจากภาษาบาลีว่า หงส์ เป็นนกในนิยาย เป็นนกในตระกูลสูง และเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ชนิด นกยูง ความสัมพันธ์กันระหว่างนกยูงและพระอาทิตย์น่าจะเริ่มต้นมาตั้งแต่ในสมัยอินเดียโบราณ นกหัสติลิงค์ เป็นสัตว์หิมพานต์ มีลักษณะเป็นนกขนาดใหญ่หัวเป็นช้าง พญาครุฑ หมายถึง พญานก แต่โบราณเขียนว่า ครุฑ

(4) สัตว์น้ำ ปลา เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงในโลก ส่วนปลาที่ถือว่ามีความสำคัญอยู่ในจักรวาลนั้น ได้แก่ ปลาใหญ่ 7 จำพวกที่อาศัยอยู่ในโลณมมหาสมุทร ได้แก่ ปลาติมิ ปลาติมิงมงคล ปลาติมิริมงคล ปลาอานนท์ ปลาติมินท ปลาอัมมาหาร ปลามหาทมิ โดยปลาเหล่านี้มีขนาดใหญ่ตั้งแต่ 200 โยชน์ไปจนกระทั่งถึง 1,000 โยชน์

(5) พืชดอกโบตั๋น เป็นดอกไม้มงคลของจีนปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง

(พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2539: 56) ซึ่งถือว่าเป็นดอกไม้ที่มีความเด่นเป็นสง่าที่สุด เป็นสัญลักษณ์ของความสง่างาม ความเด่น ความเป็นเลิศทั้งความงามและความสามารถ นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวยมั่งคั่งอีกด้วย (ศิลปากร, 2539: 10)

(6) ดอกบัว ในพุทธศาสนาถือกันว่าดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งพุทธศาสนา **หม้อดอก หรือปทุมมธุระ** เป็นลายภาชนะรูปหม้อน้ำบรรจุดอกบัวทั้งก้านใบและดอกบัว เชื่อว่าจะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งที่ปรารถนาและช่วยดลบันดาลทรัพย์สมบัติทั้งปวง (**ตันโพธิ์ (ตันฮัสตัตตะ)** หรือพระศรีมหาโพธิ์ ตันโพธิ์จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ หรือโพธิบัลลังก์

(7) **ลวดลายมงคล ความหมายเชิงสัญลักษณ์** ลายช่องกระจก เป็นกรอบสี่เหลี่ยมโค้งลวดลายของล้านนาอีกหลายลาย เช่น ลายเมฆ ลายอ้วนจ้อจิ้น เป็นต้น

3) ด้านหัตถกรรม

เป็นงานประณีตศิลป์เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม (มณี พยอมยงค์, 2549: 36)

- (1) พระบฏ
- (2) ชันดอก
- (4) ชันแก้วทั้งสาม
- (5) โคม ประเภทต่างๆ
- (6) สัตตภัณฑ์
- (7) อาสนา เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ที่ประทับของพระพุทธเจ้า
- (8) เครื่องสูงหรือเครื่องราชกกุธภัณฑ์
- (9) แว่นพระเจ้า เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- (10) ธรรมาสน์ เป็นสัญลักษณ์ของวิมานหรือปราสาทแก้วบนสวรรค์
- (11) หีบธรรม ไม่ประทับธรรม เป็นเครื่องป้องกันพระธรรม
- (12) ตุ้งเตี่ยวหรือตุ้งค่าคิง เป็นสัญลักษณ์แทนตัวผู้บูชา ใช้สำหรับปักเจดีย์

ทรายถวายเป็นพุทธบูชา ในงานประเพณีปีใหม่หรือสงกรานต์

- (13) ตุ้งไล่หนู เป็นการตดกระดาศีต่างๆ เพื่อเป็นสิ่งบูชาพระเจดีย์
- (14) ตุ้งไชย ใช้ถวายพระพุทธรูป เพื่อความสวัสดีมีชัย
- (15) ช่อ เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งบูชาเทวดา

- (17) ต้นดอก ต้นผึ้ง ต้นเทียน หมากสุม หมากเบ็ง หมายถึงเครื่องสักการะทาง

พุทธศาสนาในล้านนา

หลักการสร้างพระพุทธรูปจากชินกาลมาลีปกรณ์ การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา

ประวัติการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา การสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นที่สักการบูชาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพุทธศาสนิกชนนั้น ตามเนื้อความที่พบในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปองค์แรก คือ พระพุทธรูปแก่นจันทร์ว่า นิทานพระพุทธรูปสี่องค์ ซึ่งแต่งเป็นภาษาบาลีโดยพระโพธิรังสี พระเถระชาวเชียงใหม่ เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20 และตำนานพระพุทธรูปสี่องค์

ลักษณะการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา

ในล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคล และง่ายต่อการจำในการสักการะ เช่น

1) การตั้งชื่อพระพุทธรูป

(1) **ที่ตั้งชื่อตามอิริยาบถ** โดยปกติแล้วพระพุทธรูปมักจะอยู่ในท่าประทับนั่ง ซึ่งอาจเป็นนั่งขัดสมาธิราบหรือนั่งสมาธิเพชรก็ได้ หากมีพระพุทธรูปมา ที่อยู่ในท่าอื่นนอกไปจากนี้ก็จะมีการระบุกำกับไว้ด้วย เช่น

(2) **พระยืน วัดพระยืน** อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์เสด็จมาโปรดสัตว์และเสด็จมาประทับยืน ณ สถานที่สร้างวัดแห่งนี้ ทรงทอดพระเนตรจากที่ประทับยืนไปยังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกวัง แล้วทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตจะมีเมืองชื่อ หริภุญไชย และสถานที่ทรงประทับยืนจะมีคนสร้างวัดชื่อว่าวัดพระยืน ศิลาจารึกวัดพระยืนจารึกว่า วัดพระยืนสร้างก่อนสมัยพระเจ้าธรรมิกราช กษัตริย์ลำดับที่ 30 ของเมืองหริภุญไชย (พ.ศ. 1520-1550) มีพระพุทธรูปยืนองค์เดียว เรียกว่า พุทธมหาสถาน ส่วนอีกสามองค์มาสร้างทีหลังในสมัยพญากือนา กษัตริย์เชียงใหม่(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2549 :72)

(3) **พระเจ้านอน** ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปปางไสยาสน์ว่า พระนอน หมายถึงพระพุทธเจ้าทรงบรรทม มิได้หมายถึงปางปรินิพพาน เนื่องจากชาวล้านนามีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาเทศนาและประทับพักแรมในเขตล้านนาเกือบทุกเมือง เช่น พระนอนหนองฝ้าง วัดพระนอนหนองฝ้าง อำเภอสารภี วัดพระนอนแม่ปูกา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวล้านนาจะมีพิธีสงฆ์พระนอนในเดือน 8 - 9 ของทุกปี

(4) **พระเจ้านั่ง** เช่น พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง พะเยา สายพระเนตรของพระเจ้าตนหลวงจะทอดมาตกตรงฐานชุกชีที่พระเจ้านั่งดินประดิษฐานอยู่พอดี

พระเจ้านั่งดินไม่อาจะนั่งอยู่ได้ จึงหลบสายพระเนตรลงมาประทับนั่งบนพื้นวิหาร ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่า พระเจ้านั่งดิน (วัดพระเจ้านั่งดิน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา)

2) พระพุทธรูปปฏิมาที่ตั้งชื่อตามลักษณะพิเศษ ชื่อของพระเจ้าหรือพระพุทธรูปปฏิมา จะแสดงว่าพระองค์นั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากพระพุทธรูปโดยทั่วไป พบโดยทั่วไปมีความสัมพันธ์กับ อิริยาบถ ทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นส่วน เป็นส่วนใหญ่ เช่น พระพุทธรูปแบบปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางสมาธิเพชร (นั่ง) ปางไสยาสน์(นอน) ปางห้ามสมุทร(ยืน)ส่วนใหญ่จะเป็นปางมารวิชัย รูปแบบของการสร้างพระปฏิมาในล้านนานั้น เป็น 3 ลักษณะ (พระครูสิริสุตาภิณธ์, 2538: 49-50) ได้แสดงทัศนะไว้ คือ

(1) **พรหมลักษณะ** มีพระวรกายตั้งตรงงาม ประดุจประทับการนั่งของพรหม เช่น พระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

(2) **สีหลักษณะ** มีพระวรกายอ้วน ลักษณะองอาจท้าวหาญ เช่นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนทั่วไป

(3) **พุทธรลักษณะ** มีลักษณะดังพระพุทธรเจ้า มีพระวรกายตรงแต่พระเนตรทอดต่ำ ลักษณะอยู่ในอาการสำรวม เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัย และปางสมาธิ

3) ความเชื่อเรื่องมาตรฐาน (สัดส่วน) ขององค์พระพุทธรูปปฏิมา ในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนา ไม่ว่าจะเป็นสร้าง ด้วยดิน ปูน หรือโลหะ มีความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดสัดส่วนขององค์พระพุทธรูปปฏิมาไว้หลายตำรา เพื่อความถูกต้อง เช่น พับสา ฉบับวัดเชียงแสนมีบทหนึ่งกล่าวถึงวิธีพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาประทับนั่งและยืน และกล่าวถึงพระพุทธรูปว่ามี 3 ลักษณะ คือ สีหลักษณะ (ลักษณะสิงห์) คชลักษณะ (ลักษณะช้าง) และนิโครธลักษณะ (ไม่ทราบความหมาย) พระพุทธรูปปฏิมาที่เป็นมงคล ลักษณะให้พิจารณาจากสัดส่วนของพระพุทธรูปปฏิมา เช่น พระพุทธรูปปฏิมาขนาดหน้าตัก 1 หรือ 2 ศอก ให้วัดความยาวของหน้าตักพระพุทธรูปปฏิมา แบ่งเป็น 3 ส่วน 1 ส่วนจะเป็นความยาวของพระบาท 2 ส่วนจะเป็นความยาวของขาทั้งสองข้าง เป็นต้น (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2549: 68)

สรุป

พุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ได้สื่อ ด้านหลักธรรม และเนื้อหาปรากฏ ในการพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้ง ด้านพฤติกรรม จริยธรรม ด้านจิตใจ สติปัญญา ประวัติศาสตร์ และด้านสังคม ด้านความเชื่อ คติธรรม ในพระปฏิมาพุทธศิลป์เกิดจากด้านประเพณี

ศูนย์รวมทางความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมคือพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา งานพุทธศิลป์ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ จำแนกการสร้างพุทธศิลป์ออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน ได้แก่ ด้านประติมากรรม ด้านสถาปัตยกรรมและ ด้านหัตถกรรม โดยมีรายละเอียด ตัวอย่าง งานพุทธศิลป์เรื่องป่าหิมพานต์ เช่น พระเวสสันดรชาดก ในการตั้งธรรมหลวงของชาวล้านนา (การเทศน์มหาชาติ) ได้แก่ สัตว์บก นรสิงห์ สัตว์เลื้อยคลาน นาค สัตว์ปีก กิณรและกินรี สัตว์น้ำ ปลา พืชดอกโบตั๋น ดอกบัว ลวดลายมงคล

บรรณานุกรม

- ชัยเบงชร หรือ ชินปัญชอน. (2555). ไชยปริศนา ไครรจนา “คาถาชินปัญชร”. **มติชนสุดสัปดาห์**. 32 (1639), 33.
- มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ. (2549). **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- _____. (2549). **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2539). **มิ่งไม้มาลีจีน**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- _____. (2537). **ฮก ลก ชิว โชคลาภอายุยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พระรัตนปัญญาเถร. (2510). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. (ฉบับแปลโดย ร.ต.ท. แสง มณีวิฑูร เปரியู). เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- _____. (2550). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร: รำไทย เพรส จำกัด.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2555). **พระธาตุหริภุญไชย**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2528). **ประวัติบ้านเมืองล้านนาและโบราณสถานที่สำคัญของล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2549). **โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา**. เชียงใหม่: แสงศิลป์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.